

ГЕРБЕРТ МАКМАСТЕР

Поля битв

**БОРОТЬБА ЗА ЗАХИСТ
ВІЛЬНОГО СВІТУ**

Переклала з англійської

Надія Коваль

«НАШ ФОРМАТ» · Київ · 2023

[Почитати опис, рецензію і купити можна на сайті nashformat.ua](https://nashformat.ua)

УДК 327.5([73+1-622НАТО]:[470+510])

М15

Макмастер Герберт

М15 Поля битв. Боротьба за захист вільного світу / пер. з англ. Надія Коваль. — К. : Наш Формат, 2023. — 424 с.

ISBN 978-617-8120-14-6 (паперове видання)

ISBN 978-617-8120-15-3 (електронне видання)

«Поля битв» — це новаторська переоцінка зовнішньої політики США та НАТО стосовно Росії, Китаю й інших країн та організацій, що прагнуть підірвати мирний порядок у світі. Макмастер пропонує змістовний аналіз сучасних методів гібридної війни, економічних, енергетичних і кіберзагроз, внутрішньої та зовнішньої політики ключових світових гравців. Для того щоб пояснити витоки сучасних протистоянь, автор робить важливі екскурси в історію, а досвід радника президента США з національної безпеки дозволяє зазирнути всередину міжнародних перемовин найвищого рівня.

УДК 327.5([73+1-622НАТО]:[470+510])

Перекладено за виданням: H. R. McMaster. *Battleground: The Fight to Defend the Free World* (New York, HarperCollins Publishers, 2020, ISBN 978-0-06-289946-0).

ISBN 978-617-8120-14-6 (паперове видання)
ISBN 978-617-8120-15-3 (електронне видання)

Усі права застережено. All Rights Reserved
© 2020 by H. R. McMaster
© maps by Springer Cartographics LLC, 2020
© cover design by Milan Bozic
© cover photograph by Ray Katchatorian
© Коваль Н., пер. з англ., 2023
© ТОВ «НФ», виключна ліцензія на видання,
оригінал-макет, 2023

ЗМІСТ

<i>Передмова до українського видання</i>	9
<i>Передмова</i>	13
<i>Вступ</i>	15

ЧАСТИНА ПЕРША · РОСІЯ

<i>Розділ 1</i> Страх, гонор та амбіції: як Путін намагається зарізати корову західного сусіда	35
<i>Розділ 2</i> Побороги «путінську методичку»	66

ЧАСТИНА ДРУГА · КИТАЙ

<i>Розділ 3</i> Одержимі контролем: Комуністична партія Китаю як загроза свободі та безпеці	89
<i>Розділ 4</i> Перетворення слабкості на силу	118

ЧАСТИНА ТРЕТЯ · ПІВДЕННА АЗІЯ

<i>Розділ 5</i> Двадцять однорічних воєн: ілюзії Америки в Південній Азії	141
<i>Розділ 6</i> Війна за мир	164

ЧАСТИНА ЧЕТВЕРТА · БЛИЗЬКИЙ СХІД

<i>Розділ 7</i> А хто думав, що буде легко? Від оптимізму до зневіри на Близькому Сході	196
<i>Розділ 8</i> Розірвати коло	224

ЧАСТИНА П'ЯТА · ІРАН

<i>Розділ 9</i> Погана угода: чотири десятиліття проксі-війн Ірану та провал політики примирення	251
<i>Розділ 10</i> Вимушений вибір	272

ЧАСТИНА ШОСТА • ПІВНІЧНА КОРЕЯ

<i>Розділ 11</i> Визначення божевілья	293
<i>Розділ 12</i> Без неї він має почуватися безпечніше	312

ЧАСТИНА СЬОМА • АРЕНИ

<i>Розділ 13</i> Вийти на арену	337
<i>Висновки</i>	358
<i>Подяки</i>	375
<i>Рекомендована література</i>	378
<i>Вибрана бібліографія</i>	380
<i>Примітки</i>	384

Кетрін, Колін і Карі — справжнім детективам ККК,
які надихнули мене не лише на вечірні казки,
а й на значно більше речей, серед яких і ця книжка

ПЕРЕДМОВА ДО УКРАЇНСЬКОГО ВИДАННЯ

Я дуже щасливий, що ця книжка доступна в Україні. У грудні 2017 року я, на той час радник з питань національної безпеки США, просив президента Дональда Трампа дати вказівки передавати і продавати Україні озброєння для підсилення її обороноздатності. Я нагадав голові держави, як він сам критикував рішення адміністрації Барака Обами надавати цій країні тільки нелетальну допомогу після російського вторгнення 2014 року. Я усвідомлював, що чимало працівників адміністрації остерігаються, щоб Владімір Путін не потрактував надання чи дозвіл на продаж Україні протитанкових ракет «Джавелін» як провокацію, однак сказав Трампу, що насправді все навпаки. Якщо ми не докладемо зусиль, щоб допомогти Україні в посиленні її оборони, імовірність поновлення російського нападу зростає. Президент ухвалив правильне, на мою думку, рішення. Адже слабкість провокує.

У лютому 2022 року стало до болю очевидно, що Україна, Сполучені Штати та їхні західні партнери зробили недостатньо, аби переконати Владіміра Путіна, що той не досягне своїх цілей в Україні шляхом нового брутального вторгнення. Президент Сполучених Штатів Джо Байден та європейські лідери, як і їхні попередники, доклали всіх можливих зусиль, аби задобрити російського президента та запевнити його у своєму прагненні розвивати стабільні відносини. Байден кинув виклик Конгресу, відмовившись накласти санкції на газогін «Північний потік — 2», в односторонньому порядку продовжив виконання з боку США умов нового Договору про скорочення стратегічних озброєнь (Росія аналогічного кроку не зробила) і вже під час своєї першої закордонної поїздки вшанував Путіна двостороннім самітом. Поки російський лідер накопичував війська на кордонах України, Байден вивів військово-морські сили США із Чорного моря, відмовився відправити Україні додаткове озброєння, перелічив усе, чого Сполучені Штати й Організація Північноатлантичного договору не робитимуть для захисту України, евакуював з неї працівників посольства США та військових радників. Якщо брати ширше, адміністрація Байдена запропонувала серйозні скорочення військового бюджету, взялася зменшити роль ядерної зброї в оборонній стратегії Америки,

обмежила виробничі потужності держави в нафтовій, газовій і нафтопереробній галузях, які дали б змогу замінити постачання з Росії. Як видавалося, вона ігнорувала російську та китайську агресію в обмін на пустопорожні обіцянки співпраці в глобальних питаннях на кшталт зміни клімату. Намагання американської влади погрозами відплати стримати російське вторгнення в Україну не сприймалися всерйоз після здачі Афганістану терористичній організації та принизливого відступу з Кабула в серпні 2021 року.

Спроможність запобігти наймасштабнішій у Європі війні із часів закінчення Другої світової підупала через стратегічний нарцисизм — американську схильність розглядати міжнародні виклики суто у власному контексті й ігнорувати те, як інші впливають на майбутнє, як вони визначають перебіг подій. Із часу закінчення Холодної війни Вашингтон, переконаний, що ринкова економіка, нормальні торговельні відносини та хвиля демократизації житимуть повсюдний розвиток ліберальної демократії, намагався розвивати, розуміти і збагачувати Росію та Китай, своїх колишніх супротивників. Він залучав Москву і Пекін до західних інституцій — від Світового банку до Міжнародної космічної станції, від Світової організації торгівлі до Паризької угоди. Іншими словами, Вашингтон включав їх до світопорядку, який раніше саме від них і захищав. Прагнучи партнерства з Москвою і Пекіном задля глобального добробуту та миру в усьому світі, США скорочували свої збройні сили та військові спромоги.

Триває жорстока неспровокована війна в Україні, а Китай створює загрози для миру в регіонах від Тайваню до Південно-Китайського моря й аж до гімалайського кордону з Індією. У цей час є очевидним, що ігнорування таких загроз привело вільний світ до краю глибокої прірви, до загрози цілого каскаду криз. Висновок, якого я дійшов, пишучи цю книжку, видається ще актуальнішим: Україна, Америка й ліберальні демократії-однорідці повинні підвищити власні стратегічні компетенції та зміцнити взаємну довіру, оскільки противники намагаються використати те, що вони сприймають як притаманну всьому вільному світові слабкість. Шість ключових уроків з повторного вторгнення Росії в Україну та пов'язані з ними висновки повинні керувати втіленням нових політик і стратегій, спрямованих на відновлення та збереження миру, поширення процвітання й побудову кращого майбутнього для українців і громадян вільних країн на своїй планеті.

По-перше, чергове жорстоке вторгнення в Україну в лютому показало, що немало представників вільного світу прикипіли до своїх надміру оптимістичних припущень про світ після Холодної війни. Наприклад — припущення, що логіка історичного процесу нібито гарантує перевагу вільних і відкритих демократичних суспільств над закритими авторитарними системами. Західні політики вирішили, що протистояння великих світових потуг залишилося на смітнику історії. Проте голова Сі Цзіньпін і президент Володимир Путін мали

іншу думку. Виголошена двома диктаторами напередодні Олімпійських ігор у Пекіні спільна заява, хоч і сповнена дезінформацією, безкінечною підміною понять та орвеллівським перекручуванням правди, усе-таки доносила чітку позицію. Вони націлилися перехопити глобальне лідерство в демократій, які вважають розділеними, ослабленими та занепалими. Висновок із цього уроку — у тому, що партнери-однодумці у всьому вільному світі мають визначити нові способи ефективно протистояти Росії та Китаю. Єдина альтернатива цьому — пристати на візію майбутнього Владіміра Путіна та Сі Цзіньпіна.

По-друге, ми зрозуміли, що тристороння дипломатія, яку практикували президент Річард Ніксон і державний секретар Генрі Кіссінджер у 1970-х роках, прагнучи зробити відносини США окремо з Росією і з Китаєм тіснішими, ніж ці дві держави мали між собою, просто неможлива у світі, де дві реваншистські потуги запряглися, що «дружба між двома державами не має обмежень». Китай підтримав цю дану перед Олімпійськими іграми 2022 року клятву одіозною «дипломатією воїна-вовка», яка зумисне посилювала дезінформацію Кремля та намагалася пом'якшити фінансові й економічні збитки від впроваджених більшістю вільного світу санкцій. Ідея, щоб Китай і Росія стримували одне одного, чудова, проте наші противники координують спільні дії проти вільного світу. Ці дві країни по чергово відіграють ролі то паля, то пожежника в конфліктах повсюди — від Сирії до Пакистану, від Північно-Східної Азії до залів засідань ООН. Із цього можна зробити висновок, що, замість розділяти Сі й Путіна, вільний світ має розглядати двох диктаторів як єдине ціле. І не лише тому, що вони один одного варті, а й тому, що вигоди від партнерства Росії та Китаю великою мірою посилюються завдяки змозі прикривати одне одного в заплутуванні, перешкоджанні, примушуванні й саботуванні.

По-третє, російська агресія та українська відвага засвідчили, що, хоча війна і не є бажаним способом розв'язання суперечок, вона буває єдиним способом зробити так, щоб хтось інший не розв'язав їх замість вас. Висновок із цього уроку, якщо перефразувати вислів британського теолога та філософа Гілберта Кіта Честертона, полягає в тому, що потреба зміцнити колективну оборону, щоб відновити політику стримування і підготуватися до реакції на агресію, уже перезріла. Сполучені Штати, країни НАТО та держави з-поміж їхніх однодумців на кшталт Японії мусять без зволікань посилити не лише власні військові спромоги, а й також допомогти зміцнити оборону Тайваню з урахуванням того, що можна було зробити до 24 лютого 2022 року, щоб допомогти Україні запобігти новому російському вторгненню.

По-четверте, покладатися на авторитарні режими у справі енергоносіїв є фатальною помилкою. Для Німеччини стрибок до невідновлюваних джерел енергії в поєднанні з відмовою від ядерної енергетики став стрибком у прірву об'ємів РФ. Залежність від російської нафти та газу на перших порах

послабила реакцію Німеччини на чергове жорстоке вторгнення Росії в Україну, змусила її спалити більше вугілля та створити більше викидів вуглецю, щоб в оселях не згасло світло. Звідси висновок: нам потрібні нові політики, які поєднуюватимуть енергетичну безпеку з національною, а також із політикою скорочення вуглецевих викидів.

По-п'яте, навіть поодинокі розриви в ланцюжках постачання, які контролюють агресори, підривають суверенітет і ускладнюють реагування на агресію. Прикладом є не тільки залежність Європи від російських нафти та газу, а й залежність Індії від російської зброї. Сі Цзіньпін зробив із цього уроку висновки. Він розбудовує економіку «подвійної циркуляції», яка, з одного боку, мало залежить від закордонних ринків, фінансів і технологій, а з іншого — посилює залежність інших держав від китайських товарів, базових складників і матеріалів. Наприклад, Китай намагається домінувати в ланцюжках постачання, критично важливих для переходу до чистих джерел енергії. Висновок: настав час для влади і бізнесу співпрацювати, інвестувати в зменшення ризиків розриву ланцюжків постачання, підтримувати конкурентні переваги в розробці та втіленні критично важливих технологій.

Очільники Кремля спостерігали за добре поставленою хореографією військового параду на «День Перемоги» 9 травня 2022 року, тим часом як погано керувана, недонавчена і недисциплінована російська армія зазнавала поразок в Україні. Тим часом китайська компартія з подвійним запалом продовжувала саморуйнівну політику «нульового Covid». У такі часи ми зрештою маємо усвідомити, що авторитарні режими мають вигляд сильніших, ніж є насправді. Авторитарні режими хисткі. Демократичні ж — стійкі. Отже, люди в Україні, Сполучених Штатах та в усьому вільному світі мають зберігати віру в себе, бо їхній голос має значення.

Мої думки й молитви нині з українцями у сподіванні на їхню перемогу над російським агресором і на відновлення миру. Маю надію, що сміливість і рішучість цього народу захистити свої права надихатиме цінувати власні свободи громадян інших демократичних країн, які надають матеріальну та психологічну підтримку тим, хто захищає фронтир волі. Я написав цю книжку, щоб подолати токсичні партійні дискурси і посприяти розумінню найважливіших викликів для безпеки, свободи та процвітання. Сподіваюся, що ця праця надихне на вдумливі й цивілізовані дискусії про способи захистити вільний світ в Україні та за її межами у прагненні збудувати краще майбутнє для наступних поколінь.

ГЕРБЕРТ МАКМАСТЕР,
Стенфорд, Каліфорнія,
липень 2022

ПЕРЕДМОВА

Це зовсім не та книжка, якої від мене очікувала більшість. Друзі, агенти, редактори і навіть родина просили написати всю правду про мій досвід роботи в Білому домі, щоб підтвердити їхню думку про президента Дональда Трампа. Прихильники останнього хотіли, щоб я зобразив його неординарним лідером, який, незважаючи на свій зухвалий стиль, ухвалював рішення та провадив політику, яка відповідала американським інтересам. Противники президента ждали дістати свідчення на користь свого судження, що це нарцис-фанатик, непридатний для посади. Усі також бажали, щоб я написав книжку негайно, аби вона вплинула на результат президентських виборів 2020 року. Хоча створення її могло б принести прибуток, я не вважав, що вона буде корисною чи цікавою більшості читачів. Поляризація є руйнівною для політичної сфери Америки й інших вільних і відкритих суспільств, тож я хотів написати книжку, яка сприяла б подоланню в'їдливості заангажованого політичного дискурсу й допомогла б читачам краще зрозуміти найважливіші загрози безпеці, свободі та процвітанню. Я сподівався, що краще розуміння зможе надихнути на змістовну дискусію і рішучі дії, потрібні для подолання цих проблем.

Вступ

Можна вкласти чимало розумових зусиль у незнання,
якщо мати глибоку потребу в ілюзіях.

Сол Беллоу

У п'ятницю 17 лютого 2017 року я прямував своїм рідним містом Філадельфією до аналітичного центру — Інституту досліджень зовнішньої політики. Там планували обговорити результати дослідження, яке я замовляв, про анексію Росією Криму та її вторгнення в Україну 2014 року. Як заступник генерального директора інституту з дивною назвою Центр інтеграції військових можливостей я працював над проектуванням армії майбутнього. Щоб виконати це завдання, намагався зрозуміти, як Росія поєднує конвенційні та неконвенційні військові засоби з кібератаками й інформаційною війною і перетворює їх на те, що в сукупності ми йменуємо «російською війною нового покоління» (РВНП). Дослідження містило рекомендації про те, як підвищити здатність майбутньої армії стримувати, а за потреби — й перемогти будь-які сили, що застосовуватимуть такі можливості проти США чи наших союзників. Зразком для цієї праці стало дослідження генерала Донна Старрі про арабо-ізраїльську війну 1973 року.

Висновки Старрі сприяли відродженню армії після війни у В'єтнамі: змін зазнали бойова доктрина, навчання та підготовка командирів. Я не мав сумнівів, що в Росії, Китаї та інших країнах вивчали армію Сполучених Штатів після її розгромної перемоги над збройними силами Саддама Хусейна у війні в Перській затоці 1991 року, успішних спочатку військових кампаній США під час вторгнення в Афганістан 2001 року та в Ірак 2003-го.

Як професійний історик і солдат я вважав хибною стару істину: військо завжди готується до попередньої війни. Якщо із самого початку протистояння армії зіткнулися з величезними труднощами, то своє недавнє минуле вони вивчали поверхово¹. На мою думку, якщо американські військовики хотіли

зберегти конкурентні переваги над потенційними ворогами, важливо було вивчити уроки історії. Я мав намір розпочати дискусію в інституті з опису того, як саме РВНП поєднує дезінформацію, заперечення відповідальності та руйнівні технології психологічного й фізичного впливу.

Президент Росії Володівір Путін і його генерали хотіли досягти своїх цілей, не заходячи за межу, за якою їх могла чекати збройна відповідь США та країн Організації Північноатлантичного договору (НАТО). РВНП, як здавалося, успішно працювала, і я вважав, що її застосування розширюватиметься. Ставки були високі. За останнє десятиліття російська агресія набула різноманітних форм: кібератак, політичних диверсій, убивств і застосування військової сили, такого як вторгнення 2008 року до Грузії. Уперше з кінця Другої світової війни Росія змінила кордони в Європі. Здавалося ймовірним, що осмілений позірним успіхом Путін у майбутньому поводитиметься ще агресивніше.

Як на лютий було тепло. Я насолоджувався прогулянкою по Волнат-стріт, аж тут задзвонив мій телефон, і на екрані з'явився частково прихований номер у Вашингтоні (округ Колумбія). То виявилася Кеті Волш, заступниця керівника апарату Білого дому. Вона запитала, чи міг би я в ці вихідні приїхати у Флориду на співбесіду з президентом Трампом про посаду його помічника з питань національної безпеки. Я сказав «так» і, минаючи останній квартал, зателефонував дружині, яку теж звати Кеті. Вона звикла до телефонних дзвінків, які раптово змінювали наше життя. Цей був якраз із таких.

Перед заходом я мав заплановану зустріч із Труді Рубін, репортеркою газети Philadelphia Inquirer. Труді завжди краще за інших аналітиків розуміла складні аспекти близькосхідної проблеми. Наші розмови про регіон були для мене корисні. Вона передбачила багато труднощів, з якими Сполучені Штати зіткнулись у другій Іракській війні, і характеризувала нашу неготовність до них як «навмисну сліпоту»². Ми сходилися на тому, що, хоча більшість переважно дискутувала на тему, чи треба було США вторгтися в Ірак, краще ставити запитання так: а хто думав, що це вийде легко, і чому? Труді якраз збиралася повернутись до Сирії, щоб писати про гуманітарну катастрофу, пов'язану з громадянською війною в цій країні та посиленням у ній і в Іраку терористичної групи Ісламська Держава, або ІДІС/ІДІЛ*. Ми погоджувалися, що найскладнішою частиною цієї кампанії стане пошук способу досягти стійкого політичного розв'язання в Сирії та Іраку, яке посприє тривкій поразці ІДІЛ і покладе край гуманітарній катастрофі на Близькому Сході. Я конфіденційно розповів їй про щойно отриманий несподіваний телефонний дзвінок.

* Тут і надалі, покликаючись на цю організацію, ми використовуватимемо абревіатуру ІДІЛ — Ісламська Держава в Іраку та Леванті (замість ІДІС — Ісламська Держава в Іраку та Сирії), оскільки вона поширеніша в українському медійному та професійному середовищах. Сам автор послуговується абревіатурою ISIS. — *Прим. пер.*

Вона відповіла, що сподівається на це моє призначення. Труді не була прихильницею президента Дональда Трампа, але його обрали і треба було працювати. Нам здавалося, що за останні роки баланс сил і переконливості змінився не на користь Сполучених Штатів та інших вільних і відкритих суспільств. Ми вважали, що великою мірою відповідальність за це лежала на нас самих через нездатність в усій повноті зрозуміти нові виклики для американської безпеки, процвітання та впливу.

Військова служба дала мені можливість пліч-о-пліч із відданими й сміливими чоловіками та жінками в наших збройних силах, спецслужбах і дипломатичному корпусі реалізовувати політику та стратегії, розроблені у Вашингтоні. Незабаром мав розпочатися тридцять четвертий рік моєї офіцерської служби, і я вже подумував про вихід на пенсію. Вважав свій досвід, особливо на командирських посадах, привілеєм. Провів майже половину своєї кар'єри за кордоном і понад п'ять років виконував бойові завдання. Озираючись назад, із приємністю пригадував величезні нематеріальні переваги служби, передусім те, що я був частиною чогось значно більшого за мене та ставав членом команд, які перетворювалися фактично на сім'ї, у котрих чоловік або жінка поруч із вами були готові віддавати за вас усе, навіть власне життя. Я не надто хотів виходити на пенсію, бо відчував обов'язок перед своїми колегами — військовослужбовцями та військовослужбовицями, багато з яких усе ще несли службу на закордонних бойовищах.

Бойовий досвід був цінний, але водночас і важкий, а часом і сповнений розчарувань. Важкий, бо ти на свої очі бачив жахи війни та жертви юнаків і дівчат, які мужньо та самовіддано борються за нашу державу й одні за одних. Розчарування траплялося через значний розрив між гіпотезами, на яких ґрунтувалися деякі стратегії та політики, і реальністю ситуації на місцях в Іраку й Афганістані. Посада радника з національної безпеки могла б дати мені можливість допомогти новому, відверто неординарному президентові кинути виклик цим гіпотезам і подолати прірву між реаліями віддалених країн та фантазіями у Вашингтоні. Труді знала, що я людина аполітична; наслідуючи приклад генерала Джорджа Маршалла (архітектора перемоги в Другій світовій війні), я навіть ніколи не голосував. Якби мене обрали, я виконував би свій обов'язок під керівництвом президента Трампа, як робив це і в командах п'яти інших президентів.

* * *

Я вважав, що ми наближаємося до початку нової ери. Наприкінці минулої епохи Сполучені Штати та інші вільні й відкриті суспільства мали підстави для впевненості в собі. Холодна війна завершилася перемогою над комуністичним тоталітаризмом. Радянський Союз розпався. Америка створила

широку міжнародну коаліцію під час війни в Перській затоці 1991 року й продемонструвала фантастичну військову перевагу, перемігши армію Саддама Хусейна і звільнивши Кувейт. Але після закінчення Холодної війни Америка та інші вільні й відкриті суспільства забули, що треба боротися за збереження свободи, безпеки та процвітання. США й інші країни свободи були впевнені в собі — і то надміру. Самовпевненість породила самозаспокоєння. Я став безпосереднім свідком зростання цієї самовпевненості.

У листопаді 1989 року наш механізований полк у Західній Німеччині патрулював поблизу Кобурга — міста, де в XVI столітті Мартін Лютер переклав німецькою мовою Біблію. Тоді я був капітаном 2-го бронетанкового полку і необхідність боротися вважав самоочевидною. Наш полк патрулював ділянку «залізної завіси», що розділяла в Європі демократії та диктатури³. Це справді була залізна конструкція, призначена для утримання підкорених народів усередині, а свободи — зовні. Вона починалася з триметрової міцної сталеві огорожі, обтягнутої дротом під напругою, досить далеко на схід від фактичного кордону між двома Німеччинами. За огорожею лежала дорога, якою їздили своїми джипами східнонімецькі прикордонники, видивляючись обабіч сліди на ґрунті. Транспортів потенційних утікачів не давав прорватися крутий рів.

За ровом тягнулися ще два паркани, між якими було мінне поле завширшки 30 метрів. Ті, хто зміг оминати міни, мусив перетнути 100 метрів нейтральної зони. Дехто з наших сержантів бачив, як східнонімецькі вартові розстрілювали там беззбройних цивільних. То була неймовірна система. Але нежиттєздатна. Несподівано 9 листопада 1989 року вона розвалилася. Розгублений член східнонімецького політбюро оголосив, що його співвітчизники можуть скористатися всіма пунктами перетину кордону, щоб «назавжди покинути» державу. Коли біля воріт поблизу Кобурга почали збиратися люди, вартові відійшли вбік і відчинили. Сотні, потім тисячі, потім десятки тисяч східних німців потоком ринули на інший бік. Розвідникам з «Орлиного загону», які патрулювали того дня, дісталася незліченна кількість обіймів, букетів і пляшок вина. Лилися сльози радості. Тим часом берлінці святкували, розтягуючи на шматки стіну, яка розділяла їх з 1961 року. Мур упав. Східнонімецький уряд випарувався. Радянський Союз розпався. Ми виграли Холодну війну.

А тоді далеко від «залізної завіси» розпочалася війна «гаряча». У 1989 році в Іраку завершилося перше десятиліття диктатури Саддама Хусейна. Він мав би відчувати втому. У 1980-му Саддам розпочав катастрофічну восьмирічну війну з Іраном, через яку загинуло понад 600 тисяч людей. З моменту захоплення влади в 1979-му диктатор застосовував сталінську модель репресій і вбив ще приблизно мільйон співвітчизників у 22-мільйонній країні, серед яких — орієнтовно 180 тисяч курдів у кампанії геноциду з використанням

отруйного газу для винищення невинних чоловіків, жінок і дітей цілими селами. Але в 1990-му Саддам почувався не так утомленим, як недооціненим. Хіба ж не він захищав сунітський мусульманський та арабський світ від напасті іранської шіїтської ісламістської революції? Хіба Кувейт, Саудівська Аравія й інші арабські держави не мають йому дякувати — а також давати гроші, щоб відшкодувати витрати на війну?

У липні 1990 року танки Хусейна гуркотили по Іраку в напрямку південного кордону. А 2 серпня, коли посол США в цій країні перебував у Лондоні, перший із понад 300 тисяч іракських вояків вторгся в Кувейт, щоб зробити цю маленьку, але багату державу дев'ятнадцятою провінцією Саддама. Президент Джордж Буш і його команда зібрали коаліцію з тридцяти п'яти країн, лідери яких домовилися, що ця анексія «не триватиме довго».

Ті самі військовики, які патрулювали кордон між Східною та Західною Німеччиною в листопаді 1989 року і спостерігали падіння «залізної завіси», майже рівно через рік прибули до Саудівської Аравії. Ще через три місяці «Орлиний загін» очолив так званий лівий гак, масовану атаку-охоплення, щоб розчавити Республіканську гвардію Саддама та пробити прохід до Кувейту ударом із західної пустелі.

Коли 26 лютого наш підрозділ рушив, густий вранішній туман уже розвіявся. На зміну йому прийшов сильний вітер і піщана буря. Видимість упала. Наші гелікоптери-розвідники мусили залишатися на землі. Годинник недавно показав 16:00. Ми просувались у бойовому порядку. Один розвідувальний підрозділ, а саме 1-й взвод лейтенанта Майка Печека, ішов попереду на шістьох бойових броньованих машинах «бредлі», кожна з яких везла команду розвідників і була озброєна 25-міліметровим скорострільним кулеметом та важкою керованою протитанковою ракетою TOW. Інший розвідпідрозділ, 3-й взвод лейтенанта Тіма Готьє, просувався вздовж нашого південного флангу. Наші танки рухалися позаду розвідників клином з дев'яти машин, мій ішов у центрі. Ліворуч від мене перебував 2-й взвод лейтенанта Майка Гамільтона, праворуч — 4-й взвод лейтенанта Джеффа Дестефано. Усі наші 132 вояки були добре навчені, впевнені у своєму озброєнні й один в одному: чоловіки, пов'язані взаємною довірою, повагою та прихильністю.

Я був 28-річним капітаном і з гордістю керував цією надзвичайною командою. Військо було не надто високотехнологічним за мірками XXI століття. Ми мали три нові пристрої, які називалися системами глобального позиціонування, або GPS. Але з огляду на те, що працювали вони дуже епізодично, ми орієнтувались у пласкій безликій пустелі переважно шляхом зчислення. Оскільки в загону не було карт, його командири не знали, що рухалися паралельно з дорогою, яка вела в Кувейт через невелике занедбане село. Ми також не знали, що заходимо на старий іракський полігон, який нещодавно

зайняла бригада Республіканської гвардії та бронетанкова дивізія. Їхня місія була зупинити нас.

Майор Мохаммед, командир іракської бригади, добре знав місцевість. У 1980-х роках він навчався на просунутому курсі офіцерів піхоти у Форт-Беннінгу (штат Джорджія). Тоді Америка непродумано розвивала стосунки з Іраком, щоб схилити на свій бік баланс сил проти Ірану. Оборона Мохаммеда була раціональною.

Він укріпив село зенітними гарматами та виставив свою піхоту на захищені позиції. Скористався малопомітним підйомом місцевості, перпендикулярним до дороги, що вела зі сходу на захід селом, і облаштував оборону на «зворотному схилі». Підготував дві зони бойових дій, або «смертельні мішки», на східному боці пагорба, замінував поля, а з тилу пагорба окопав приблизно сорок танків і шістнадцять БМП російського виробництва. Його план полягав у тому, щоб знищити нас по одному, коли ми перетинатимемо пагорби. Сотні іракських піхотинців зайняли бункери й окопи поміж бронетехнікою. Він розмістив резерв із вісімнадцяти танків Т-72 і свій командний пункт уздовж ще однієї лінії пагорбів далі на схід.

О 4:07 «бредлі» штаб-сержанта Джона Макрейнольдса проїхав над іракським бункером раннього попередження. З нього вийшли і здалися двоє ворожих солдатів. Напарник Макрейнольдса, сержант Моріс Гарріс, саме вдивлявся в напрямку села крізь піщаний вітер, коли його «бредлі» потрапив під обстріл. Гарріс відкрив вогонь у відповідь зі скорострільного кулемета, а лейтенант Готье висунувся вперед і випустив протитанкову ракету TOW. Так почалися двадцять три хвилини лютого бою.

Коли наші танки одночасно випустили по селу дев'ять фугасних снарядів, ми дістали дозвіл просунутися до 70-го Істингу* — лінії, яка перетинала карту з півночі на південь. Перебудувались у порядок з танками на чолі. Я наказав 2-му і 4-му взводам «прямувати за мною», і ми проминули «бредлі» розвідників. Коли мій танк підійшов до хребта того непомітного підйому, ми з нашим навідником, сержантом Крейгом Кохом, одночасно ідентифікували ворога: вісім танків Т-72 були просто перед нами на підготовлених позиціях. Кох оголосив: «Танки прямо попереду». Екіпаж діяв як одна людина. Гармата дала віддачу, її казенна частина опустилася. Танк ворога вибухнув, як величезна вогняна куля. Рядовий першого класу Джефрі Тейлор зарядив антитанковий піддон, який викидає зі ствола 14-кілограмовий дротик зі збідненим ураном зі швидкістю два кілометри за секунду. Він зарядив гармату і крикнув: «Вогонь!», водночас

* Істинг (від англ. east — схід) — лінія координат UTM північ — південь, їх зчисляли в кілометрах на схід від вихідної точки і зчитували GPS-пристроями. Такі координати використовували для замірів у пересуванні військ коаліції нібито неможливою пустелею. — Прим. пер.

відкинувшись до стінки башти, щоб уникнути віддачі. Наша команда знищила перші три танки ворога приблизно за десять секунд. Решта вісім наших танків, щойно здолавши підйом, долучилися до атаки. Приблизно за хвилину все, що перебувало в зоні досяжності наших гармат, запалало. Водій нашого танка, спеціаліст Кріс Хеденског, повідомив мене: «Сер, ми щойно пройшли мінне поле». Він знав, що небезпечно було зупинитися посеред ворожого «смертельного мішка» — району, на якому могли зосередити вогонь усі танки супротивника. Ми мали вікно можливостей, щоб шокувати ворога, скористатися першими завданнями йому ударами і перетворити фізичну перевагу на психологічну. Тож наші танки об'їжджали протитанкові міни, а «брєдлі» й інші машини їхали за нами. Ми наїжджали на протипіхотні міни, але ті, вибухаючи, не завдавали пошкоджень. Наші навчання дали свої результати. Як згадував Макрейнольдс, «нам не треба було казати, що робити, усе виходило природно».

Щойно ми зачистили західні оборонні позиції, старший помічник командира Джон Гіффорд передав по радіо: «Знаю, що не хочете цього чути, але ви досягли межі просування; ви на 70-му Істингу». Я відповів: «Скажіть їм, що ми не можемо зупинитися. Скажіть, що треба продовжувати цю атаку. Скажіть, що я перепрошую». Зупинка дала б ворогові змогу відновитися. Я відчував, що ми маємо перевагу і мусимо швидко закінчити битву. Культура моторизованих військ спонукає до ініціативи, і ставка була занадто великою, щоб не скористатися сильним ударом, якого ми щойно завдали.

Ми взяли другий підйом і ввійшли в круговий периметр резервів. Командири іракських танків намагалися розвернутися проти нас. Було запізно. Ми знищили всі вісімнадцять танків з близької відстані. Потім зупинилися. Стріляти вже не було по чому. Наш офіцер вогневої підтримки, лейтенант Ден Девіс, завдав потужного артилерійського удару трохи далі на схід — по запасах пального і снарядів. Були ще деякі зіткнення, але основна атака тривала двадцять три хвилини.

«Орлиний загін» без втрат знищив значно більші сили противника, які мали всі переваги оборони. Ми здобули розгромну перемогу й у масштабнішій битві та у війні загалом. Через зростання самовпевненості після успіху в Перській затоці аналітики не зважали на тодішню якісну перевагу американських сил і вузькість політичної мети в тій війні — просто повернути Кувейт кувейтцям. Вони припускали, що наступний супротивник повторить помилку Саддама, намагаючись боротися зі збройними силами США та коаліції на наших умовах, а не асиметрично. А розмірковуючи про перемогу над Радянським Союзом у Холодній війні, багато хто ще й забував, що Сполучені Штати та їхні союзники і партнери вели боротьбу, чітко розуміючи свого ворога, ставки в тій боротьбі та довгострокову стратегію, яка мала гарантувати їм безпеку, сприяти їхньому процвітання та поширювати їхній вплив.

Озираючись назад, можна стверджувати, що досвід згаданих механізованих підрозділів у Кобургу (Німеччина) й участь у тому, що стане відомим як «битва на 73 Істинг» в іракській пустелі, — усе це позначило кінець епохи⁴. Саме тоді, у 1990-х, охоплені радістю перемоги в Холодній війні та війні в Перській затоці американські лідери забули, що США мають змагатися на міжнародній арені. Кобург, окрім того, був батьківщиною Ганса Морґентау, який 1937 року втік від нацистів у США і став одним з родоначальників міжнародних відносин як навчальної дисципліни. У 1978 році у своєму останньому есе «Коріння нарцисизму», написаному в співавторстві з Етель Персон, Морґентау нарікав на зосередженість США в зовнішній політиці на собі, що призводило до відчуження від інших держав і до формулювання прагнень за межами можливостей. Саме там, у Кобургу, недалеко від місця народження Морґентау, американська самовпевненість зростала, поки закінчувалася Холодна війна і світ входив у те, що політичний аналітик Чарльз Краутгаммер назвав «періодом однополярності». Статус єдиної наддержави заохочував американський нарцисизм, зосередженість на собі та пов'язане із цим нехтування впливом інших гравців на перебіг подій. Американці почали оцінювати світ лише з погляду власних прагнень і бажань⁵.

Надмірний оптимізм і замкнутість на собі надихнули на три хибні гіпотези про нову еру після Холодної війни. По-перше, багато хто засвоїв тезу, нібито перемога Заходу в Холодній війні означала «кінець історії» й те, що політичний філософ Френсіс Фукуяма йменував «універсалізацією західної ліберальної демократії як остаточної форми людського врядування»⁶. Хоча Фукуяма попереджав про неостаточність ідеологічного консенсусу на користь демократії, багато хто припускав — мовляв, ця кульмінація історичного процесу гарантує владу вільних і відкритих суспільств над авторитарними та закритими суспільствами, домінування капіталізму вільного ринку — над авторитарними та закритими економічними системами. Ідеологічне змагання завершилося.

По-друге, багато хто припускав, що старі правила міжнародних відносин і конкуренції більше не мають значення в тому, що, як сподівався президент Джордж Буш-старший, стане «новим світовим порядком — світом, де поведінкою держав керує верховенство права, а не закон джунглів». Після Холодної війни світ став однополярним. Коли розпався Радянський Союз, у Росії панував безлад. Економічне диво в Китаї тільки зароджувалося, а лідери компартії в цій країні дотримувалися вказівок верховного лідера Дена Сяопіна приховувати власні можливості та використовувати свій час. Формувалося співтовариство держав, у якому зникла необхідність конкурувати; усі мали разом, із допомогою міжнародних організацій працювати над розв'язанням

найгостріших проблем світу⁷. Конкуренція великих держав залишилася в минулому.

По-третє, багато хто стверджував, що американська військова звитяга, продемонстрована під час війни в Перській затоці 1991 року, позначила революцію у військовій справі, яка дасть американській армії змогу досягти «повного спектру домінування» над будь-яким можливим ворогом. Якщо котрийсь противник необачно кине виклик технологічному домінуванню американської армії, війна завершиться швидкою та рішучою перемогою США⁸. Військова конкуренція себе вичерпала.

Ці три гіпотези, що лежали в основі американської політики, не тільки були надмірно оптимістичні, але й призвели до самозаспокоєння та зарозумілості. Зарозумілість, відповідник давньогрецького терміна «гібрис» — надзвичайної гордості, що призводить до надмірної самовпевненості, — часто стає джерелом нещастя. У грецьких трагедіях герой марно намагається вийти за межі людських можливостей і нерідко ігнорує застереження, які віщують йому згубу. У випадку з новою епохою після Холодної війни ті застереження, що могли поставити під сумнів три викладені вище гіпотези, залишилися поза увагою занадто багатьох представників управлінських, політичних і військових кіл у США.

По-перше, авторитаризм повертався. На кінець 1990-х років проринкові реформи в Росії зазнали невдачі, у результаті чого президентом обрали Владіміра Путіна — маловідомого керівника Федеральної служби безпеки Росії (ФСБ, спадкоємиці КДБ). Девід Вінстон, стратегічний радник керівництва Конгресу, у квітні 2000 року у своєму тексті в «Гуверівському дайджесті» попереджав, що новообраний російський президент «матиме сильну спокусу повернутися до традиційних інструментів самодержавства й етатизму» та що він «може розглядати долю і Росії, і свого правління крізь традиційну призму військової доблесті та завоювань». Але авторитаризм насправді нікуди й не зникав. Попри численні прогнози неминучого краху або розвалу зсередини, деспотичний режим у Північній Кореї пристосувався до втрати допомоги від зниклого Радянського Союзу, пережив спустошливий голод, витребував гроші й товари із Заходу та Південної Кореї в обмін на слабку ядерну угоду і передав диктатуру від Кім Ір Сена, відомого з 1948 року як Великий Вождь, до його сина Кім Чен Іра, Великого Лідера. Тим часом в Ірані було задушено в зародку рух за реформи, а ісламістські революціонери посилили контроль над своєю теократичною диктатурою.